

Раскрываются вопросы связанные со структурой системы органов государственной власти, уровнем их влияния на развитие общества, процессы формирования соответствующих систем документов в контексте деятельности учреждений.

LEMISH N. O. Composition and functions of administrative organs of the Chernigov province in the first half of XIX item.

In the represented article an author explores composition and functions of administrative organs of the Chernigov province in the first half of XIX item.

Questions open up the systems of public authorities related to the structure, by the level of their influence on development of society, processes of forming of the proper systems of documents in the context of activity of establishments.

Луцкай В. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

СТАНОВЛЕННЯ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ М. РАКОШІ В УГОРЩИНІ

На основі аналізу широкої джерельної бази та наукової літератури досліджується процес становлення тоталітарного комуністичного режиму М. Ракоші в Угорщині.

Угорська Республіка – незалежна держава з новим європейським “обличчям”, що давно порвала з тоталітарним минулим. Угорщина пройшла нелегкий і часом суперечливий шлях від сателіта СРСР до країни з демократичною владою, прозорою політичною системою, розвинутим громадянським суспільством і досить високим рівнем життя. Першим кроком до звільнення країни від тоталітаризму і комуністичної влади, апогеєм кризи тоталітарного режиму і однією з передумов “оксамитової революції” кінця 1980-х років в Угорщині стала Угорська революція 1956 р. З огляду на це, дослідження проблеми становлення тоталітарної сталінсько-ракошитської системи в Угорщині наприкінці 1940-х років, що стало однією з ключових причин вибуху народного невдоволення восени 1956 р., є актуальною.

Окремі аспекти проблеми, досліджуваній у даній статті, певною мірою висвітлювалися у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних істориків. В роботах радянської доби, надзвичайно заідеологізованих, становлення тоталітарного режиму М. Ракоші зображувалося через призму висвітлення “світлого шляху соціалізму” і встановлення диктатури пролетаріату в Угорщині [4; 7; 14]. В новітній українській історіографії проблема

становлення режиму М. Ракоші досліджена у монографії автора статті [6]. З-поміж праць російських дослідників стосовно досліджуваної проблеми певної уваги заслуговує монографія В. Алексєєва [1]. Серед праць, що з'явилися з 1989 р. в Угорщині, перш за все, слід виділити монографію Л. Борхі [8], дослідження Ф. Кахлера [10], а також наукові дослідження інших угорських істориків.

На початок 1949 року в політичному житті Угорщини остаточно окреслилася перевага Угорської партії трудящих (УПТ). Спираючись на політичну підтримку СРСР, УПТ контролювала майже весь апарат влади, силові структури, армію і, фактично, правила країною, хоча за результатами останніх виборів у серпні 1947 р. мала підтримку менше чверті (23 %) загальної кількості угорської нації [1, с. 74].

Проте результати виборів 1947 р. не відображали реальної розстановки політичних сил, яка склалася на початок 1949 р., адже за півтора роки політична ситуація в Угорщині зазнала суттєвих змін. Після утворення в червні 1948 р. УПТ на базі об'єднання комуністичної та соціал-демократичної партій, збільшилася кількість її представників у Державних зборах, яка відтепер перевищила 40 %. Представникам УПТ належало 9 посад з 15 в угорському уряді, включаючи обидві посади заступників прем'єр-міністра. Політичним союзникам УПТ – національно-селянській партії (НСП) та партії дрібних сільських господарів (ПДСГ), які перебували під контролем УПТ, належало близько 30% депутатських мандатів, посада прем'єр-міністра та ще п'ять міністерських посад [7, с. 26].

Таким чином, УПТ контролювала уряд та переважну більшість (майже 70%) депутатських голосів парламенту. За такої ситуації УПТ була здатна суттєво впливати на законотворчі процеси, державну політику в усіх сферах життя країни.

Першим важливим політичним кроком новоствореної УПТ, який мав призвести до подальшого посилення позицій партії трудящих на політичній арені, було ініціювання проведення реорганізації Угорського національного фронту незалежності 1 лютого 1949 р. з метою усунення опозиційних партій від впливу на політичне життя країни. До реорганізованого Угорського народного фронту незалежності (УНФН), крім УПТ, увійшли також НСП, ПДСГ і профспілки [4, с. 604]. Головними завданнями народного фронту проголошувалися розширення та розвиток планового господарства, проведення кооперування в сільському господарстві, особливо виробничого, підтримка дрібного одноособового господарства та

забезпечення його діяльності; створення конституції УНР, забезпечення єдності демократичних сил та співпраці в органах Народного фронту незалежності, підтримки світового демократичного табору та створення нового суспільства на основі соціалістичного перетворення існуючого [12].

Таким чином, Угорський народний фронт незалежності мав стати тією організацією, яка б об'єднала різні політичні сили для досягнення спільно проголошеної мети: створення в Угорщині нового суспільства на основі соціалістичного перетворення.

Однак для Матіаша Ракоші та його найближчого оточення, до якого входили Міхай Фаркаш, Ерньо Герьо та Йожеф Реваї, реорганізація Народного фронту була тільки своєрідним проміжним етапом перед встановленням повної політичної гегемонії УПТ, а відтак і зосередженням у своїх руках необмеженої влади над угорським суспільством. Позицію ракошистів щодо ролі УНФН проголосив березневий пленум ЦК УПТ 1949 р.: "Народний фронт неминучий на теперішньому етапі розвитку..., це сходінка, яка веде від багатопартійної системи буржуазної демократії до однопартійної системи диктатури пролетаріату" [13, с. 255]. Коаліційні партії трактувалися ними як ті, що можуть бути використані реакцією для контрреволюційної діяльності. Напередодні конгресу Народного фронту під час засідання ЦК УПТ 5 березня 1949 р. М. Ракоші заявив, що від демократичних партій для демократії більше шкоди ніж користі, адже, на його думку, вони створюють постійний резерв для ворога [14, с. 202].

Така позиція угорського генсека не сприяла діяльності інших партій Народного фронту і до кінця 1949 р. вони остаточно зникли з політичної арени Угорщини. НСП та ПДСГ формально ніхто не розпускав, але під тиском УПТ діяльність цих партій швидко згорталася. Необхідно зазначити, що відхід інших партій, у тому числі опозиційних, від участі у політичному житті країни був наслідком застосування жорстких антидемократичних політичних методів боротьби з боку оточення М. Ракоші. Проти цих партій застосовувались всі можливі і неможливі засоби політичного тиску, а з весни 1949 р. було запущено потужний репресивний механізм, головне завдання якого полягало у остаточному знищенні всіх політичних опонентів М. Ракоші та його оточення.

У середині травня 1949 р. було проведено перші вибори до Державних зборів за новою виборчою системою, згідно з якою в бюлетенях фігурували лише кандидати, висунуті УНФН. Через це представники інших політичних сил не мали змоги прийняти участь у виборах. Передвиборча програма

УНФН базувалася на основних положеннях програмної заяви Народного фронту в лютому 1949 р. Незадовго до виборів М. Ракоші в листі до М. Суслова писав, що керівництво УПТ поставило собі за мету, аби 70% новообраних депутатів було членами УПТ, близько 20% “приховані члени та близькі нам особи” і найбільше 10% – елементи, що коливаються [2, с. 70]. В голосуванні прийняло участь 94,7% громадян, які мали право голосу. За відсутності альтернативи 95,6% громадян, які прийняли участь у голосуванні, віддали свої голоси за кандидатів Народного фронту [1, с. 75].

Результати виборів начебто говорили про всенародну підтримку нової влади та лінії партії, але насправді УПТ не мала такої широкої підтримки в угорському суспільстві. Більшість виборців голосувала за окремих кандидатів окремих політичних партій, а не за кандидатів від Народного фронту, контрольованого УПТ.

Нові Державні збори невдовзі після початку своєї діяльності 18 серпня 1949 р. затвердили проект нової Конституції, згідно з якою Угорщину було проголошено народною республікою [3, с. 546]. Нова Конституція закріпила політичні успіхи УПТ і стала юридичною основою тоталітарного комуністичного режиму, в рамках якого лідер УПТ М. Ракоші посідав по суті необмежену владу. За Конституцією вищим органом державного управління є Рада Міністрів УНР, право законодавчої ініціативи мають Державні збори та Президія Народної Республіки, державну владу на місцях здійснюють місцеві ради. Конституція проголосила також рівність прав громадян, низку соціально-економічних, політичних, виборчих та культурних прав. Крім цього Конституцією було закріплено нову систему органів правосуддя та прокуратури [5, с. 27-46].

Завершити остаточне соціалістичне перетворення Угорщини мала перебудова органів місцевої влади шляхом створення системи місцевих Рад. У середині червня 1950 р. в Будапешті та комітатських центрах було тимчасово обрано місцеві ради – комітатські та столичні, які стали основою органів влади та управління на місцях [7, с. 143]. Завершили процес перебудови органів місцевого управління вибори в місцеві ради 22 жовтня 1950 р. Під час цих виборів було обрано 220 тис. депутатів та кандидатів в депутати, переважна більшість яких за офіційними даними була робітниками та селянами [9, с. 223]. Необхідно зазначити, що внаслідок значної переваги робітників та селян, традиційно малоосвічених у ті часи, загальний освітній рівень депутатів місцевих рад був низьким, що не могло не позначитися на ефективності роботи органів місцевого управління.

Погана робота місцевих рад була обумовлена також відсутністю досвіду управління у новообраних депутатів.

Одним з чинників, завдяки яким в Угорщині було встановлено тоталітарний режим М. Ракоші, була система ракошистських репресивно-каральних органів. Наймогутнішим репресивним органом, своєрідною державою в державі, було Управління державної безпеки (УДБ). Після кількох реорганізацій та розширень рішенням Ради Міністрів від 28 грудня 1949 р. УДБ було виведено з системи органів міністерства внутрішніх справ і стало окремим органом, яке, формально, підпорядковувалося Раді Міністрів [6, с. 44-45]. В дійсності УДБ на чолі з "угорським Берією" Г. Петером було підконтрольним тільки генеральному секретарю УПТ М. Ракоші, який на червневому пленумі 1953 р. під тиском радянського керівництва вимушено визнав, що він особисто керував УДБ, втручався у проведення справ, особисто визначав "кого треба заарештовувати, кого треба бити, кого яким чином треба судити" [11, с. 5].

В першій половині 1949 р. в Угорщині утворилися передумови для встановлення тоталітарного режиму М. Ракоші. Генеральний секретар УПТ М. Ракоші посів необмежену владу, УПТ домінувала у всіх сферах життя країни, контролювала всі профспілкові та суспільні організації. Було проведено масштабну ліквідацію суспільних організацій різного спрямування, внаслідок якої тільки в одному Будапешті було ліквідовано 901 товариство, із яких лише 24 організації було фашистського толку [10, с. 126]. Під потужним пресом з боку влади згорнули свою діяльність всі політичні партії, а політичний вакуум було заповнено УПТ.

За таких умов в Угорщині інтенсифікувалися процеси сталінізації та радянізації [3, с. 509-511]. За зразком СРСР було реформовано систему державного управління, судову систему, силові структури, армію, зазнала змін і система освіти та виховання, встановлено гегемонію однієї ідеології і витіснено носіїв інших світоглядів. Державний устрій, суспільно-політичне та культурне життя Угорщини поступово набували ознак державного устрою, суспільно-політичного та культурного життя СРСР.

Таким чином, на початку 1949 р. за підтримки СРСР в політичному житті Угорщини окреслилася перевага УПТ. Укріплення позицій УПТ створило, в свою чергу, передумови для встановлення сталіністського тоталітарного режиму М. Ракоші.

Використана література:

1. *Алексеев В. М.* Венгрия 56: Прорыв цепи. – М. : Независимая газета, 1996. – 277 с.
2. Восточная Европа в документах российских архивов 1944–1953 гг. – Т. 2 : 1949–1953 гг. – Москва-Новосибирск : “Сибирский хронограф”, 1998. – 985 с.
3. Історія Центрально-Східної Європи / за ред. Л. Зашкільняка. – Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2001. – 660 с.
4. История Венгрии : в 3 т. / редколл. : Т. М. Исламов и др. – М. : Наука, 1972. – Т. 3. – 966 с.
5. Конституция и основные законодательные акты ВНР. – М. : Госполитиздат, 1954. – 286 с.
6. *Луцай В. І.* Угорська революція 1956 р. як наслідок загострення суспільно-політичних та соціально-економічних протиріч в Угорщині у 1949–1956 рр. : монографія. – К. : Видавництва НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 230 с.
7. *Нежинский Л. Н.* Очерки истории народной Венгрии. 1948–1962. – М. : Наука, 1969. – 448 с.
8. *Borhi L.* A vasfüggöny mögött. Magyarország nagyhatalmi erőterben. 1945–1968. – Бр. : Századvég, 2000. – 389 о.
9. *Botos J., Gyarmati Gy., Korom M., Zinner T.* Magyar hétköznapiak. Rákosi Mátyás két emigrációja között 1945–1956. – Бр. : Minerva, 1988. – 449 о.
10. *Kahler F.* Hivatalos állami igazgatás – Szovjetvilág Magyarországon (1945–1956). // Hódoltságban. – Бр.: Eötvös Loránd Tudományegyetem, 1992. – 124–237 о.
11. Nyilatkozik Kádár János. // Magyarország. 1989. 19. Sz – 14–43 о.
12. Szabad Nép. 1. II. 1949.
13. *Szabo B.* A népi demokrácia és forradalmi elmélete. – Бр. : Kossuth Könyvkiadó, 1974. – 309 о.
14. *Zsilák A.* A Magyar társadalom osztályszerkezetének alakulása a szocializmus építésének kezdeti időszakában és a Magyar Dolgozók Pártja főbb vonásai (1949–1956). // A kommunista párt szövetségi politikája 1936–1962. – Бр. : Kossuth Könyvkiadó, 1966. – 144–214 о.

ЛУЦАЙ В. І. Становление тоталитарного режима М. Ракоши в Венгрии.

На основе анализа широкого круга источников и научной литературы исследуется процесс становления тоталитарного коммунистического режима М. Ракоши в Венгрии.

LUSHCHAY V. I. Standing totalitarian regime of M. Rakoshi in Hungary.

Based on analysis of general resources and also on scientific literature there is a research process standing totalitarian regime of M. Rakoshi in Hungary.

**Тимошенко В. І.
директор школи,
Яремченко В. Д.**

Київський національний університет культури і мистецтв

**ІВАН РУДЧЕНКО В ГРОМАДСЬКОМУ,
ЛІТЕРАТУРНОМУ І ПРОСВІТНИЦЬКОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.**

В статті розкриваються головні аспекти суспільної, громадської, освітньої, літературної і публіцистичної діяльності Івана Рудченко як українського фольклориста, письменника і літературного критика другої половини ХІХ століття.

Розбудова незалежності України активізує вивчення досвіду діяльності